

GEDRAG IN DE SCHOOL

PRAKTISCHE INZICHTEN UIT ONDERZOEK OVER
OMGAAN MET LEERLINGEN IN HET PO

BEA ROS, MARTINE BAARS, JEROEN JANSSEN EN HELMA KOOMEN

DIDACTIEF
ONDERZOEK

voor leraren om stokkende relaties in de klas te voorkomen of te herstellen.

Het is bovendien goed, aldus de onderzoekers, om tijdens de lerarenopleiding al aandacht te besteden aan de invloed van de eigen emoties en opvattingen op het opbouwen van goede relaties met leerlingen. Die relaties vormen immers de basis voor voldoening in het werk en daarmee voor een stimulerend leerklimaat (zie hoofdstuk 4, 'Een goede relatie is het halve werk').

JOUW EIGEN KLAS

Het onderzoek van Spilt en collega's bevestigt ongetwijfeld wat je uit eigen ervaring al weet: fijne relaties met leerlingen zorgen voor werkplezier, streeve of zelfs problematische relaties met een leerling bezorgen je hoofdbreken.

Voor jou en de leerling is het belangrijk om problematische relaties om te buigen tot prettige of op zijn minst werkbare relaties. Dat bevordert het leren van de leerling én jouw werkplezier.

in de
praktijk

DE LUCHT KLAREN

Een boos gezicht, armen over elkaar, geen woord terugzeggen. Zo maakte een jongen in de klas van Ivonne Zegveld duidelijk dat hij boos op haar was. 'Hij liep zelfs de klas uit. Tja, dat vind ik wel lastig', vertelt de juf van groep 8 op basisschool De Keijenberg in Renkum. 'Een goede relatie met leerlingen is belangrijk voor het klasklimaat en hun leerproces, maar óók voor mijn werkplezier. Juist de interactie met de kinderen maakt het onderwijs voor mij zo leuk. Het kan een werkdag maken of breken.'

Zegveld is al dertig jaar leraar. De laatste jaren kiest ze bewust voor de hogere groepen, want daar komt de relatie nog meer om de hoek kijken. 'Leerlingen in groep 7 en 8 sluiten je niet zomaar meer in hun hart, maar gaan je uitproberen. Ze testen tot hoever ze kunnen gaan, stellen lastige vragen. Daar geniet ik enorm van.'

Als leraar is Zegveld heel benaderbaar. Met de meeste leerlingen heeft ze een goede band en regelmatig weten kinderen haar te vinden bij kleine of grote zorgen. Maar als het een keer niet

botert, zit dat haar dwars. 'Zo'n voorval als met die jongen houdt me bezig. Ik steek er dan veel energie in om de lucht weer te klaren. Want dat boze is voor hem niet fijn, maar remt mij ook.'

Deze week was het gelukkig snel uit de lucht. 'Ik heb hem ruimte gegeven om af te koelen, maar ben later het gesprek aangegaan. Hij vond dat ik hem oneerlijk had behandeld. Ik zag dat anders, maar bood mijn excuus aan voor hoe het was overgekomen. Dat gaf hem ruimte later hetzelfde te doen.' Die middag belde Zegveld even met zijn moeder. 'Ik vind het belangrijk dat ouders weten wat er speelt, dus daar steek ik tijd in. Daarbij kunnen ouders mij helpen een leerling beter te begrijpen. Nu bijvoorbeeld herkende moeder zijn gedrag en hadden we er een goed gesprek over.'

Toen Zegveld de jongen de volgende dag weer even aanschoot – 'hé, had jij er nog last van' – gaf hij toe dat zijn gedrag overdreven was geweest. 'Hij kon zelfs sorry zeggen. Daarna was het weer goed voor ons beiden.'

zen dat deze twee nogal eens verschillen, waarbij het ideaalbeeld positiever is dan het zelfbeeld.

Maar ook zien leraren zichzelf vaak anders dan hun leerlingen hen zien. Het zelfbeeld is bij twee derde van de leraren geflatteerder dan het beeld dat leerlingen van hen hebben. Ze zien zichzelf vaker dan hun leerlingen als invloedrijk, vriendelijk en begrijpend, en minder vaak als onzeker, ontevreden en dwingend. Een derde heeft juist een negatiever beeld van zichzelf.

IMPLICATIES VOOR ONDERWIJS

Orde houden is en blijft een zorg voor (vooral) beginnende leraren. De onderzoekslijn naar interpersoonlijk leraarsgedrag die Wubbels heeft opgestart, is dan ook van groot belang voor het onderwijs, lerarenopleidingen inclusief. Deze heeft handvatten opgeleverd om 'chaos te voorkomen'.

De kunst is om als leraar zowel vriendelijk als vastberaden te zijn. Immers, een leraar die volgens leerlingen hoog scoort op invloed (sturing) en nabij-

in de
praktijk

VERSTOPPERTJE IN EEN LEEG SCHOOLGEBOUW

'Weet je nog, juf? Dat we verstoppertje deden in het pikdonker?' Toen groep 5/6 van basisschool De Ruyter in Weurt de hele leesmeter had "volgelezen", had leraar Elke de Vries een bijzondere beloning: de hele klas mocht 's avonds terugkomen om samen te eten. En daarna? Verstoppertje in een leeg en donker schoolgebouw. 'We hebben daar als klas weken op kunnen teren', zegt De Vries. Ze noemt het als voorbeeld van hoe dingen vieren en samen plezier maken, bijdragen aan een fijn klasklimaat. 'Het is belangrijk dat er verbinding is. Activiteiten of spellen waarbij je het leuk hebt samen, helpen die verbinding te leggen.'

Het is maar een van de vele dingen die De Vries paraat heeft in wat ze haar 'persoonlijke toolbox' noemt: een verzameling acties en vaardigheden die er samen voor zorgen dat de sfeer in de klas en haar relatie met de groep goed zijn. 'Er is niet één manier om te zorgen voor een fijn klimaat. Het zijn veel dingen bij elkaar; per dag of les zet ik iets anders in.' Belonen, complimenten geven, uitvergroten wat goed gaat, heldere verwachtingen

uitspreken, samen regels opstellen; het zijn enkele voorbeelden.

Ook werkt basisschool De Ruyter sinds twee jaar met een tool voor sociaal-emotioneel leren. Op een groen veld kunnen leerlingen met houten poppetjes en picto's zichtbaar maken wat op dat moment hun plek is in de groep, en hoe ze zich daarbij voelen. Andere kinderen reageren daarop met een symbool of ander klein materiaal. 'Het werkt fantastisch', vindt De Vries. 'Kinderen vinden het heel fijn om te kunnen laten zien hoe ze zich voelen. Laatst nog zette een meisje haar poppetje eenzaam aan de rand van het veld. Verschillende kinderen wilden vervolgens hun poppetje verzetten om naast haar te gaan staan.'

De Vries heeft de methode één keer in de twee weken op het rooster staan, maar zet haar ook tussendoor in. 'Je kunt wel een rekenles draaien, maar die komt niet tot zijn recht als er net een conflict is geweest en kinderen boos zijn op elkaar. Zichtbaar maken wat er speelt, helpt de balans te herstellen.'

wat zou de achterliggende reden van het gedrag van een leerling kunnen zijn? Inzicht daarin kan je helpen om negatieve gevoelens en relaties bij te sturen. Suzie die altijd onnodig hulp vraagt? Ze heeft jouw hulp wellicht echt nodig. Bijvoorbeeld om zelfvertrouwen te krijgen en te leren wanneer ze jouw hulp kan invoeren en wanneer ze het eerst zelf moet proberen.

ONDERSTROOM ZICHTBAAR

Ongeveer de helft van alle leerlingen van basisschool Pater Eymard zit bij Astrid Berends in de klas, en dat zijn er twintig. Op de kleine basisschool in Stevensbeek staat ze voor een 4/5/6-combinatiegroep. 'Dat vraagt voortdurend schakelen van het ene naar het andere leerjaar en ik ben veel tijd kwijt aan instructie', vertelt Berends. Er blijft daardoor minder tijd over om met ieder kind een warme relatie te onderhouden. Toch is dat onmisbaar, weet ze. 'Pas als die verbondenheid er is, komt een kind tot leren.'

Om effectief aan verbondenheid te werken, zet Berends systemisch werken in, een aanpak die de dynamiek van de groep zichtbaar maakt, onder andere met behulp van houten poppetjes. Kinderen mogen hun poppetje neerzetten binnen een bepaald veld en geven daarmee aan wat ze als hun plek zien in de klas of in een situatie. Berends: 'Soms mag iets er onbewust niet zijn, of zit er een nog niet zichtbare emotie onder gedrag. Maar door hun poppetje op te stellen, wordt toch zichtbaar wat een kind dwarszit. Door vragen te stellen en het poppetje een andere

plek te geven, komt het systeem in beweging en verandert gedrag.'

Zo kwam een meisje maar niet vooruit met rekenen. Ook na extra instructie werkte ze niet verder. 'Ik besloot de poppetjes erbij te pakken om te kijken wat erachter zit. Mijn leerling zette een ander houten poppetje steeds heel dicht bij dat van haarzelf. Het stond symbool voor haar zus, die niet eens hier op school zit. Toen ik haar vroeg of ze het poppetje van haar zus een andere plek kon geven, begon ze te huilen. Wat bleek? Het meisje dacht met rekenen altijd aan haar zus omdat die minder goed is met cijfers én naar een andere school is gegaan. Mijn leerling was bang dat zij ook naar een andere school zou moeten. Doordat die onderstroom zichtbaar werd, kon ik haar uitleggen dat dit in haar geval helemaal niet aan de orde was. Er viel een last van haar schouders.'

Deze manier van werken helpt Berends om haar leerlingen echt te zien. 'De relatie is daardoor heel eerlijk, er zit niets tussen. Kinderen voelen dat ze zichzelf mogen zijn, met alles wat er is.'

nagaan of het klopt dat, zoals sommige onderzoekers zeiden, negatieve relaties een grotere impact hebben dan positieve relaties. Bovendien keken ze of kenmerken van leraar en leerling een rol spelen bij de mate van impact.

DE INZICHTEN

Algemene impact

De onderzoekers keken naar vier verbanden: a. tussen positieve relaties en schoolse betrokkenheid,

b. tussen negatieve relaties en schoolse betrokkenheid, c. tussen positieve relaties en leerprestaties, en d. tussen negatieve relaties en leerprestaties.

Op alle vier de punten zagen ze verbanden. Wel bleek de impact op betrokkenheid groter dan die op leerprestaties. Voor a en b waren de effecten gemiddeld tot groot, voor c en d klein tot gemiddeld. De onderzoekers verklaren dit als volgt: relaties hebben een rechtstreekse invloed op betrokkenheid, maar de invloed op leerprestaties loopt vooral via die betrok-

in de
praktijk

ELKE WEEK EEN PERSOONLIJK PRAATJE

‘Hé, ik las gister dat paarden wel zestig jaar oud kunnen worden. Weet jij of dat klopt?’ Leerlingen van groep 5 van de Antoniusschool in Barneveld ruimen hun tassen op na het eetmoment. Juf Tessa Kieft grijpt de gelegenheid aan om een praatje te maken met een van hen, een echt paardenmeisje. Niet dat Kieft zo geïnteresseerd is in paarden, maar wel in haar leerling. ‘Ik probeer heel alert te zijn op de individuele relatie met al mijn leerlingen’, vertelt ze. ‘Bij de meeste kinderen gaat dat automatisch, maar met sommige verloopt het contact minder natuurlijk. Dan zorg ik dat ik haakjes vind om toch regelmatig met hen in gesprek te raken en aan de relatie te bouwen.’

Een kunstje? Misschien, maar tegelijkertijd is het volledig oprecht. ‘Mijn affiniteit met het onderwerp in dit geval misschien niet, maar mijn wens om de relatie met het kind te verbeteren wel.’ Want warme relaties zijn ongelooflijk belangrijk, weet Kieft. ‘Een voorwaarde voor leren. Als je een prettige relatie met een kind hebt, kan je het

veel beter aanmoedigen en motiveren. Een kind neemt dan meer van je aan en stapt sneller naar je toe als iets niet lukt of als er iets speelt.’

Zeker in deze groep is het belangrijk. De Antoniusschool biedt jenaplanonderwijs waarbij combinatiegroepen de regel zijn, maar groep 5 is dit jaar een uitzondering. ‘In deze groep zitten veel kinderen met labels, en zij kunnen wat meer persoonlijke aandacht goed gebruiken. We onderwijzen hen dit jaar als homogene groep om ze juist door die extra aandacht de kans te geven een inhaalslag te maken.’

Kieft werkt veel in kleine kringen, wat al meer ruimte schept voor de persoonlijke relatie dan een klassikale setting. Daarnaast zorgt ze dat ze iedere leerling elke week echt even ziet en een-op-een spreekt. Op de namenlijst in haar map houdt ze met een streepje bij met wie ze die week al een praatje heeft gemaakt. ‘Zo houd ik ook de stillere kinderen in het vizier en weet ik zeker dat ik niemand uit het oog verlies.’

patronen iemand had weten op te lossen (als maat voor leerprestaties).

DE INZICHTEN

Autonomie

In strikte zin betekent autonomie dat gedrag geheel en al voortkomt uit iemand zelf. Het is vrijwillig, zelfgekozen en niet opgelegd door anderen. Natuurlijk zijn leerlingen nooit geheel vrij te doen en laten wat ze willen. Ze zitten op school om iets te leren, of ze dat nou wel of niet zelf willen.

Maar binnen de kaders van een klas en lesdoelen kun je wel tegemoetkomen aan hun behoefte aan autonomie. Als een leerling het gevoel heeft zelf aan zet te zijn en zelf te mogen bepalen hoe hij een taak uitvoert, bevordert dat zijn inzet en motivatie. Met jouw gedrag kun je dat gevoel beïnvloeden.

Twee uitersten in leraarsgedrag daarbij zijn, zoals gezegd, de ondersteuners en de controleurs. De eersten verdiepen zich in de eigen interesses, behoeftes en doelen van leerlingen, stemmen hun instructie daarop af en voeden zo het gevoel van autonomie en de intrinsieke motivatie. De controlefreaks dirige-

in de
praktijk

KLEUTERS AAN ZET

Zoveel mogelijk uit de kinderen zelf laten komen, dat is de rode draad in de kleuterklassen op basisschool De Oversteek in Dreumel. De school werkt met unitonderwijs, waarbij zestig kleuters samen gebruikmaken van vijf verschillende ruimtes en allemaal les krijgen van alle kleuterjuffen. 'We beginnen de dag in stamgroepen, maar daarna mogen de kinderen zelf kiezen in welk deel van de unit ze willen werken, bijvoorbeeld in het atelier of op het bouwterrein', vertelt juf Inge Willems. 'Als je kinderen de ruimte geeft, zoeken ze zelf plekken en oplossingen om fijn aan de slag te gaan.'

De school zorgt voor een rijke leeromgeving en verder zijn kinderen vooral zelf aan zet, ondersteund door de leraar. 'Wij spelen mee en stellen daarbij vooral vragen', vertelt Willems. Zo liet een jongen in de bouwhoek vol trots zijn creatie zien: 'Kijk juf, een boom!' Willems: 'Alles wat ik zag, was een blok dat omhoog stond. Dus vroeg ik: "Hoe kan ik zien dat dit een boom is?"' "Door de blaadjes."

"O, kan ik die zien?" "Eh, nee." "Wat hebben we daarvoor nodig?" Uiteindelijk is hij op het plein samen met zijn maatje blaadjes gaan zoeken, die ze met een touwtje aan het blok hebben geregen. Dan zie je kinderen zo genieten! Ik had ook kunnen zeggen: "Mooie boom." Maar dan was het hele leerproces daar doodgebloed.'

Natuurlijk houden de leraren wel de leerdoelen in de gaten. Er zijn dagelijks vier kringen voor rekenen en taal, waarbij de kinderen op niveau zijn ingedeeld. En ook bij het spelen kijken Willems en haar collega's steeds waar ze doelen kunnen koppelen aan de ideeën van kinderen. 'Drie jongens waren vliegtuigjes aan het vouwen. Dus plakte ik tape op de grond. Rolmaat erbij, kijken wie het verst kan gooien! Heb je gelijk je rekenactiviteit.' Willems is heel enthousiast over deze manier van lesgeven. 'Het is heerlijk om mee te gaan in de ideeën van kinderen. Ze leren zelf na te denken en ontdekken al vroeg dat je van fouten juist veel leert. Ik zie ze gewoon opbloeien.'

moet houden. Zoals luisteren naar elkaar of niet rennen op de gang. Deze regels helpen leerlingen: ze scheppen duidelijkheid over wat wel en niet kan in de klas.

'Zorg voor rustmomentjes tussen verschillende lesonderdelen'

Natuurlijk vergeten ze die regels soms. Jij bent er om hen er telkens weer aan te helpen herinneren.

Je kunt leerlingen, als ze toch door jou of een medeleerling heen praten of kletsen in plaats van hun sommen maken, vriendelijk terechtwijzen. Ingrijpen als het misgaat, is jouw taak. Maar het is belangrijk om je niet te beperken tot correctie van ongewenst gedrag. Prijs leerlingen ook als ze zich goed gedragen: 'Geweldig dat je al die sommen op tijd hebt afgekregen.' Of: 'Ik zie dat je je best doet om minder te kletsen, daar ben ik echt blij om.' Zo werk je aan een klasklimaat waarin het voor jou en de leerlingen prettig is om te werken.

**in de
praktijk**

VAN EEN 6 NAAR EEN 9

Leerlingen die zich niet aan de regels hielden, slecht luistergedrag, regelmatig akkefietjes – een paar jaar geleden was er veel onrust op basisschool De Reuzepas in Ewijk. 'Het was hard werken om alle brandjes te blussen', zegt intern begeleider Ilse Schotten. Vanuit de wens om te voorkomen in plaats van te genezen, volgde het team een driedaagse training en deed Schotten de opleiding tot Specialist Klasse(n)Kracht. 'Met als doel vooral onrust te leren voorkomen. We moesten echt een andere slag maken bij ons op school.'

Dat is gelukt. Dankzij nadrukkelijke aandacht voor een goed klasklimaat, heldere regels en preventief inspringen op dreigende ordeverstoringen, is de rust weergekeerd. 'Bij de opstart van een schooljaar of een wisseling in een groep, werken we nu veel gericht aan een fijne sfeer', vertelt Schotten. Hierbij staat onder andere het formuleren van een gezamenlijke missie centraal. 'De vraag aan leerlingen is: waar willen we aan het einde van dit jaar staan, en hoe willen we daar

komen? Met verschillende werkvormen stelt de groep zelf afspraken en regels op. En die maken we zo concreet mogelijk. Want wat houdt "respect voor elkaar" precies in? Wat zie je dan, wat hoor je dan?'

De regels zijn onderaan de lijn nog vrijwel hetzelfde als vroeger, maar ze worden nu gedragen door de klas en dat maakt een wereld van verschil. 'Het voelt echt van de leerlingen zelf.' Dat maakt het ook logisch om op gedrag te worden aangesproken. Hierbij gebruikt De Reuzepas regelmatig een verbeterbord. 'Laatst ging de regel "we zorgen goed voor elkaars spullen" niet zo lekker in groep 6. De klas gaf aan: het is nu een 6 en we willen naar een 9. Dat komt op het verbeterbord te staan, met de afspraak een week later opnieuw te evalueren. In de tussentijd kan de leraar kinderen makkelijk op het bord wijzen: "Hé jongens, komen we zo tot die 9?" En ook onderling spreken kinderen elkaar erop aan.' Maximaal drie weken en de regel zit weer tussen de oren, weet Schotten. 'Uiteindelijk wil ieder kind die 9 halen.'

zo principes aanwijzen die echt het verschil maakten. Het zal je niet verbazen dat hoe minder tijd een leraar kwijt is aan het opstarten van de les, hoe beter leerlingen presteren. Ze krijgen immers meer lestijd. Andere boosters zijn: het geven van een overzicht van wat komen gaat, veel leervragen stellen (zie hoofdstuk 13, 'Houd probleemleerlingen bij de les'), iedereen een beurt geven, vermijden van klassikaal antwoorden of door de klas roepen van antwoorden, ondersteunende feedback geven en spaarzaam zijn met prijzen.

De succesnummers komen vrijwel overeen met de principes die leraren ook daadwerkelijk toegepast hebben. Voor de principes die ze niet benutten, konden onderzoekers natuurlijk niet nagaan of die wel of geen zoden aan de dijk zetten. Maar één ding is duidelijk: als je leerlingen met goed klassenmanagement betrokken en actief houdt, boek je meer leerwinst.

IMPLICATIES VOOR ONDERWIJS

Voor de leraar van nu mogen de principes van Anderson en collega's overkomen als een open deur:

in de
praktijk

MET GROTE SPRONGEN VOORUIT

'Je ziet de scores vooruitvliegen', zegt Ellen van der Zwaard, leraar groep 6 van basisschool De Reuzepas in Ewijk. Ze volgde samen met haar team een training effectief lesgeven, met inzet van Expliciete Directe Instructie (EDI). Sindsdien hebben haar lessen rekenen en technisch lezen een heel heldere opbouw: zij doet het voor, de klas doet het samen, leerlingen oefenen met hun maatje en werken tot slot zelfstandig. Onderwijl krijgen de leerlingen direct feedback en bij de lesafsluiting controleert de leraar klassikaal of doelen zijn behaald. Om waar nodig opnieuw te beginnen.

'Doordat kinderen continu actief bezig zijn, zijn ze veel meer betrokken bij de les', ervaart Van der Zwaard. 'Het helpt ook dat ze goed weten wat er van hen verwacht wordt. Ik hoef hun nooit twee keer te vragen iets op het wisbordje te schrijven. Of te zeggen "vinger bij de tekst" met lezen. Ze zijn er automatisch al bij.' Bij de feedback maakt ze gebruik van wisbordjes en beurtstokjes. 'Zo voorkom je dat altijd dezelfde kinderen hun vinger opsteken en daag je iedereen uit om bij

de les te blijven. Vóór de training zette ik dit ook al in, dus de theorie was in dit geval een mooie bevestiging.'

Van der Zwaard zorgt bij elke les dat het doel ervan duidelijk is, door dit te koppelen aan het dagelijks leven. Zo is cijferend optellen nodig in de supermarkt, en klokkijken om op tijd te komen voor je voetbaltraining.

De komende tijd bouwt de school de directe instructie uit naar meer vakken. Van der Zwaard kan niet wachten, want voor haar is het duidelijk: dankzij de heldere lesopbouw en duidelijke instructie maken haar leerlingen echt stappen. 'Vooral met technisch lezen zie ik grotere sprongen dan voorheen. De kinderen weten me regelmatig echt te verrassen. Met cijferend optellen bijvoorbeeld. Mijn ervaring is dat dit best moeilijk is en tijd nodig heeft om in te dalen. Maar nu pakken ze het zo snel op! Dat je puur door de opbouw van je les kan zorgen voor meer concentratie en leeropbrengst, vind ik fantastisch.'

hooguit heeft de een het sneller onder de knie dan de ander.

De boodschap is ook dat het niet vanzelf gebeurt. Kinderen worden niet vanzelf sociale leerlingen, die hun emoties in bedwang houden en goed presteren. Daarvoor hebben ze de hulp, leiding en het voorbeeld van volwassenen (leraren en ouders) nodig. Die moeten hier actief op inzetten, al dan niet met een speciaal daarvoor ontwikkeld programma. Hetzelfde geldt voor leraren. Na de pabo hebben

de meesten het vak nog niet in alle finesses in de vingers. Het helpt als een ervaren collega hen bij de hand neemt. Of, als het een algemenere behoefte is op school, om teambreed te werken aan bewezen effectieve strategieën.

Dat alles is geen vrijblijvende zaak. Leren en presteren van leerlingen staat of valt met goed klassenmanagement. Op welk van de vijf onderdelen van klassenmanagement de school zich richt, is uiteraard afhankelijk van de leerlingpopulatie en de kwalitei-

in de
praktijk

CHECK-IN ZORGT VOOR RUST

Hoe kom je binnen vandaag? Hoe voel je je? Groep 8'ers van SBO Palet in Boxmeer kunnen het 's morgens bij binnenkomst gelijk laten weten aan leraren Maaïke Coenen en Sandra Linskens. Bij de ingang van de klas staat een legobouwplaat met daarop een rood, een wit en een geel huisje, waar de kinderen een blokje met hun naam in stoppen. 'Rood betekent: het gaat niet goed, ik heb direct hulp nodig', verheldert Coenen. 'Bij wit wil een kind graag gaandeweg de dag een gesprekje. En geel staat voor zonnig: het gaat goed.'

De dag start vervolgens met een kwartier voor een zelfstandige taak, zodat de leraar ruimte heeft om de "rode" kinderen aandacht te geven. Linskens: 'Bij deze kinderen is het hoofd te vol om gelijk te gaan werken, vaak omdat er thuis of in de taxi iets is gebeurd. Zij kunnen eerst hun verhaal doen. En daarna, als dat nodig is, bijvoorbeeld nog even tien minuten kleuren om tot rust te komen.' De "witte" kinderen komen op een rustig moment gedurende de dag aan bod. En ook de kinderen die altijd het gele huisje kiezen,

krijgen aandacht. Linskens: 'Dan is de boodschap: "Wat fijn dat het goed gaat! Heb je nog iets leuk te vertellen?"'

Met individuele kinderen spreken de leraren verder regelmatig een geheim voorwerp af dat leerlingen op hun bureau kunnen leggen als het even niet gaat. 'Wij lopen dan langs', zegt Linskens. 'Dat een leerling zich gezien weet, is vaak al voldoende.'

Oog voor het welbevinden is de rode draad van de dag, vertelt Coenen. 'Doordat leerlingen emoties kunnen uiten, voorkom je uitbarstingen op een later moment. Sinds we met de check-in werken, zijn er een stuk minder escalaties.' Het schept ook ruimte voor leren. 'Je maakt letterlijk ruimte vrij in de hoofden van leerlingen. Pas als er veiligheid is, komt er ruimte voor ontwikkeling', aldus Linskens. 'Naast de check-in werken we hieraan met een leerlijn sociaal-emotioneel leren. Het is super om kinderen vaker trots te kunnen laten zijn op wat ze bereiken, of het nu gaat om sommen, AVI of gewenst gedrag.'

muleer dat iedereen elkaar helpt om zich daar ook aan te houden. Zorg daarnaast voor een duidelijke dagindeling, vaste routines en procedures. Leerlingen weten dan waar ze aan toe zijn en dat schept rust en veiligheid. Met modeling, *scaffolding* en opbouwende feedback kun je leerlingen die moeite hebben met leren, cognitief meer betrokken maken. Door te trekken aan hun betrokkenheid kun je de schoolloopbaan van je leerlingen versoepelen.

EEN KIND BEGRIJPEN

In 35 jaar tijd heeft Hennie Pes best weleens leerlingen meegemaakt die er eigenlijk niet zo'n zin in hadden; in school en schoolwerk. Ze staat nu voor groep 1/2 van de St. Alexanderschool in Bennekom, maar heeft meestal in hogere groepen gewerkt. En vooral daar kwam ze het tegen. 'Je klassenklimaat kan nog zo goed zijn, leerlingen verschillen nu eenmaal. Bij de een past school beter dan bij de ander. En het ene kind heeft van nature meer enthousiasme of doorzettingsvermogen dan het andere. Natuurlijk is motivatie lastiger op te brengen wanneer je schoolwerk moeilijk of niet zo leuk vindt.'

Juist in die situaties is het belangrijk een kind te begrijpen, denkt Pes. 'Ontdek wat iemands kwaliteiten zijn en probeer daarop aan te sluiten. Ga in gesprek over wat leren voor hem of haar leuker zou maken.' Zo had Pes een leerling die moeite had geconcentreerd te werken. 'Halverwege een les liet ik hem vaak even iets anders doen, zoals een kopje koffie voor me halen. Dan was

hij daarna weer scherp.' Ook is het belangrijk het positieve in iedere leerling te benadrukken. 'Er is altijd wel iets dat een kind goed kan. Zo had ik een meisje dat door dyslexie slecht meekwam met taal. Maar ze kon wel heel goed voetballen. Door dat te benoemen, zette ik haar in haar kracht.'

Extra oefentijd, ook thuis, en op tijd doorverwijzen naar RT zijn belangrijk. Het geeft leerlingen de kans een inhaalslag te maken en daardoor weer enthousiast te worden voor een bepaald vak. Maar ook in de klas kan je al veel doen, met expliciet directe instructie en door goed te kijken naar behoeftes van leerlingen. 'De een wil een einddoel voor ogen hebben, een tweede wil iets uitproberen en een derde leert vooral door het anderen uit te leggen. Daar houd ik rekening mee in mijn lesopbouw.' Ook zorgt Pes dat er elke dag zeker twee keer plezier wordt gemaakt in de klas. 'Een spelletje of iets gezelligs; dat haalt de spanning eraf.'

zen er niet voor niets op dat dit binnen lerarenopleidingen en inductieprogramma's expliciet aandacht vraagt. Maar ze konden de leraar ook laten zien dat de aanpak vruchten afwerpt: leerlingen vertoonden minder probleemgedrag, waren geconcentreerder aan het werk en gaven meer goede antwoorden.

JOUW EIGEN KLAS

Probleemleerlingen bij de les houden – gemakkelijker gezegd dan gedaan, denk je wellicht. Toch blijkt dit de sleutel tot het verminderen van probleemge-

drag. Dat vraagt veel van jou als professional. Je moet je natuurlijke neiging onderdrukken om te reageren op storend gedrag en leerlingen te corrigeren. In plaats daarvan richt je je aandacht op de instructie en het activeren van leerlingen.

Je kunt tijdens je instructie bijvoorbeeld de welbekende wisbordjes of gekleurde antwoordkaartjes gebruiken. Ook doorvragen hoe leerlingen tot een antwoord komen, werkt activerend. Zo ontdek je bovendien wat ze wel en niet begrijpen. Als leerlingen tijdens het zelfstandig werken dreigen af te

in de
praktijk

EEN ROEP OM HULP

'De lego vliegt hier nog weleens door de klas', vertelt Dorien Versteeg, juf van groep 1/2 van basisschool De Ruyter in Weurt. 'Ik snap de neiging om in dat soort situaties gelijk te corrigeren. Maar daarmee geef je de kans op een mooie leerervaring weg.' In haar loopbaan heeft Versteeg heel wat probleemgedrag van leerlingen voorbij zien komen. Eén ding weet ze zeker: kinderen misdragen zich niet zomaar. 'Als je beseft dat het vooral een roep om hulp is, en daar begrip voor toont, geef je het kind ruimte eraan te werken.'

Daarbij zorgt Versteeg eerst voor nabijheid. 'Ik ga naar een leerling toe en bespreek rustig wat er gebeurde. Vervolgens leg ik uit welk gedrag ik zou willen zien.' Moet een leerling opruimen? Dan stelt Versteeg voor het samen te doen of deelt ze de opdracht op in kleine stapjes. Gaat het om moeilijk rekenwerk? Dan zorgt de leraar eerst voor opgaven waarvan ze weet dat de leerling ze kan. En blijft ze naast de instructietafel tot ze ziet dat hij het goed oppakt. 'Probleemgedrag komt vaak voort uit onmacht. Het scheelt al veel als een

kind voelt dat het er niet alleen voor staat.' Ook is Versteeg escalaties vaak voor. 'Op een gegeven moment weet je welke situaties complex zijn voor een leerling. Dus zorg ik dat ik op tijd in de buurt ben. Of sein ik een kind van tevoren in. Zo maak ik de kans op gewenst gedrag zo groot mogelijk. En dat goede gedrag prijs ik vervolgens.'

Op deze manier heeft Versteeg al veel probleemgedrag weten bij te sturen. 'Maar weet ik zelf niet meer wat ik kan doen of komt de veiligheid van andere kinderen in het gedrang? Dan roep ik hulp in van buitenaf.' Meestal komt het gedrag in zulke gevallen voort uit bijvoorbeeld trauma of hechtingsproblematiek. Zo verloor een meisje in Versteegs klas een ouder. 'Ze kon op onverwachte momenten heel erg gaan huilen. Dan was het moeilijk haar nog te bereiken, mocht ik haar niet aanraken. In zo'n geval is rouwverwerking nodig. Ik zorgde dat ik een heel kort lijntje had met de therapeut, zodat ik wist wat ik in de klas wel en niet moest doen.'

guleerd leren hoort ook dat ze om hulp vragen als ze er zelf niet meer uitkomen. Immers, als ze toch op eigen houtje doorploeteren, verliezen ze veel tijd of nog erger, komen ze op een dwaalspoor.

Ryan en collega's attenderen ons erop dat weten en handelen twee verschillende dingen kunnen zijn. Er zijn leerlingen die er welbewust van afzien om hulp in te roepen. Ze weten dat ze klem zitten, maar houden toch hun mond. Ryans onderzoek biedt inzicht in de achterliggende oorzaken. Sommige leerlingen zijn bang om een domme indruk te maken of af te gaan in de groep. Andere durven de leraar niet lastig

te vallen en weer andere zijn streng voor zichzelf: ik leer meer als ik het zelf doe.

Het onderzoek laat bovendien zien dat de sfeer in de klas meetelt. In een klas waarin leerlingen gewend zijn om samen te werken en elkaar te helpen, geldt het vragen om hulp niet als een zwakgebod. Een leraar die benadrukt dat je kunt leren van elkaar en dat het juist een teken van kracht is om op tijd hulp in te roepen, creëert een klimaat waarin leerlingen dat ook sneller durven en willen doen. Een leraar die daarentegen de nadruk legt op presteren en onderlinge competitie, en strenge regels heeft over

in de
praktijk

VRAGEN ZONDER WOORDEN

Toen een leerling van basisschool De Vijfmaster in Veghel zijn spullen van tafel gooide omdat zijn keersommen maar niet lukten, werd duidelijk dat hij hulp nodig had. 'Je hoopt natuurlijk dat leerlingen om hulp vragen, ver voordat ze blokkeren', zegt interne gedragscoach Mariëlle Delisse. 'Dat proberen we op school daarom heel laagdrempelig te maken. Zo vertellen we kinderen steeds weer dat fouten maken erbij hoort. Ook gebruiken we coöperatieve werkvormen waarin leerlingen vragen aan elkaar kunnen stellen, want dat is minder spannend dan klassikaal. Daarnaast kunnen leerlingen een vragenblokje op tafel leggen als ze hulp van de leraar willen.'

De meeste kinderen zijn snel geneigd bij de leraar aan te kloppen voor hulp. 'Daarom zetten we in sommige groepen juist de afspraak *three before me* in, waarbij leerlingen eerst drie andere oplossingen moeten proberen. Zoals een klasgenoot vragen, zelf nog een keer goed lezen of de vraag even overslaan.' Maar lastiger zijn

leerlingen die niet om hulp willen of durven vragen. 'Bij deze jongen kwam dat naar buiten toen hij zijn spullen op de grond gooide, en konden we er iets mee.' Maar vaker houden deze "vraagvermijders" zich stil en moet je andere signalen leren herkennen. 'Sommigen gaan bijvoorbeeld naar de wc als iets niet lukt. We proberen daarop alert te zijn.'

Als vermijdingsgedrag boven tafel komt, springt Delisse daarop in. Ze merkt dat kinderen zich soms schamen dat ze iets niet weten of bang zijn dat ze tot last zijn. 'Ze hebben hulp nodig om te beseffen dat ze zelf iets kunnen doen', zegt ze. In het geval van de jongen met zijn keersommen, leerde ze hem – met het beeld van een vulkaan – eerder aan te voelen wanneer de spanning oploopt en hij hulp kan vragen. 'We hebben samen een vulkaan getekend waarop hij nu met een blokje aangeeft hoe ver van of dicht bij ontploffing hij zit. Hij snapt nu dat het voor iedereen fijner is als hij eerder hulp inroept.'

bijvoorbeeld draait in de kleuterklas niet om tijdig beginnen met leren voor de topo-toets of weten hoeveel tijd je nodig hebt voor het maken van tien rekenopgaven. Het zit in weloverwogen een taak aanpakken: als ik eerst dit doe, kan ik daarna ... Eerst denken dan doen, zo zou je het kunnen omschrijven. En na doen ook weer denken: Waarom valt de toren om? Kan ik het anders doen?

De checklist van Whitebread en collega's maakt duidelijk wat zelfregulerend leren bij kleuters allemaal

omvat. Het is een praktisch en waardevol instrument om gedrag van kleuters in het vizier te krijgen en na te gaan op welke punten ze nog extra stimulans nodig hebben. Hoe eerder ze zich de zelfregulerende vaardigheden eigen maken, hoe beter beslagen ze in groep 3 ten ijs komen.

JOUW EIGEN KLAS

Plannen, controleren, monitoren, evalueren – dat zijn allemaal grote woorden waarbij je niet meteen aan

in de
praktijk

KLEUTERS LATEN ZICH NIET AFLEIDEN

'Stop, je leidt me af', zei een kleuter in groep 1/2 van Kim Bindels deze week tegen een klasgenootje. Een mooi voorbeeld van hoe zelfs jonge kinderen al kunnen leren zelf de regie te nemen in hun leerproces. 'Twee maanden geleden hebben we het in de klas gehad over jezelf niet laten afleiden, als onderdeel van zelfregulerend leren', vertelt Bindels. 'Gaaf om te zien dat het beklijft.'

Op basisschool Klimop in Rijkevoort is Bindels lid van de werkgroep zelfregulerend leren. Sinds twee jaar werkt de school met een jaarcyclus om leerlingen in alle klassen zelfregulerende vaardigheden aan te leren. Iedere drie weken komt een andere leerstrategie uit het boek *Zelfregulerend leren* van Pieterneel Dijkstra aan bod, veertien in totaal. Bindels: 'In die drie weken geven we eerst instructie over de leerstrategie. Vervolgens stimuleren we leerlingen erop te letten tijdens het zelfstandig werken.'

Neem de leerstrategie "jezelf organiseren". Met rollenspel, spelletjes en metaforen maakt Bindels de strategie begrijpelijk. 'De metafoor uit het

boek is in dit geval een fiets, waarbij het nodig is soms te trappen en soms te remmen', verduidelijkt ze. 'We deden een spelletje "commando pinkelen" om dat nog concreter te maken.' Ze legt ook de doelen bij de leerstrategie uit, zoals: ik laat me niet afleiden, ik zet door al vind ik het moeilijk, ik houd mijn aandacht bij de les. Elke keer na het zelfstandig werken, reflecteren leerlingen zelf op hoe dat is gegaan. 'Bij de kleuters gaat dat heel simpel met een duim omhoog, omlaag of opzij. In de middenbouw gebruiken we een thermometer met kleuren. En in de bovenbouw zetten leerlingen een puntje in hun eigen voortgangsgrafiek.'

Bindels is enthousiast over de schoolbrede, structurele aandacht voor zelfregulatie. 'Het maakt kinderen echt bewust van hoe ze leren. We zien leerlingen zelf regie nemen door bijvoorbeeld een rustig plekje op te zoeken in de gang of hun weektaak in stukjes te verdelen. En zelfs de kleuters kunnen elkaar al vragen of het wat stiller mag. Omdat alle leerstrategieën ieder jaar weer terugkomen, zullen ze er steeds verder in groeien.'

Niet opletten, klasgenoten van het werk afhouden, slordig werken, voortdurend om hulp vragen of juist geen hulp durven vragen. Het zijn allemaal voorbeelden van gedrag dat je als leraar liever niet ziet bij je leerlingen. Omdat het je les verstoort, maar vooral omdat dergelijk gedrag het leren ondermijnt.

Gelukkig kun je invloed op gedrag van leerlingen uitoefenen. Bijvoorbeeld door te werken aan fijne relaties en een prettig klasklimaat. Het is belangrijk dat leerlingen zich thuis voelen op school en weten welke regels daar gelden. Dat is bevorderlijk voor hun motivatie en hun leren. En niet onbelangrijk, een fijne omgang met leerlingen bepaalt voor een groot deel jouw werkplezier. Kortom, gedrag in de school is een onderwerp dat het waard is om je in te verdiepen, voor je leerlingen én voor jezelf.

Onderzoekers Martine Baars, Jeroen Janssen en Helma Koomen selecteerden achttien kernpublicaties uit de (inter)nationale literatuur over wat er komt kijken bij het stimuleren van gewenst gedrag en fijne relaties in de klas. Onderwijsjournalist Bea Ros beschrijft de inzichten hieruit in toegankelijke taal voor leraren in het basisonderwijs. Aan bod komen het werken aan goede relaties met leerlingen, klassenmanagement, het stimuleren van gewenst gedrag en zelfregulerend leren. Bovendien vertellen basisscholen hoe zij de theorie vertalen naar de praktijk van het klaslokaal en de school. Praktische tips en handige QR-codes maken het boek compleet.

Bestel ook de andere boeken in deze *Didactief*-serie: *Op de schouders van reuzen*, *Werk maken van gelijke kansen*, *Leer ze lezen*, *Leer ze rekenen* en *Ken je leerling*.